

ЦЕНТР БЕЗПЕКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
CENTER FOR SECURITY STUDIES

М. Белєсков

**СУЧАСНИЙ РОСІЙСЬКИЙ СПОСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ПРАКТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ**

Аналітична доповідь

Київ
2021

УДК 355.4

За повного або часткового відтворення цієї публікації посилання на видання обов'язкове

Белєсков М.М.

Сучасний російський спосіб ведення війни: теоретичні основи і практичне наповнення : аналіт. доп. – К. : НІСД, 2021. – 29 с.

Досліджено поточний російський спосіб ведення війни, аналіз якого є однією із головних передумов якісного оборонного планування України в умовах збереження російської загрози і диспаритету силових потенціалів на користь РФ. Визначено роль і місце воєнної політики у великій стратегії РФ. Проаналізовано теоретичні основи сучасного російського способу ведення війни, включно з факторами, які впливають на планування і проведення операцій. Визначено основні риси поточної російської доктрини проведення операцій, а також її відображення на окремих видах і родах військ збройних сил РФ на практиці.

Розраховано на експертів, науковців і фахівців у галузях оборонного планування і національної безпеки, державних службовців, представників громадських організацій та усіх, хто цікавиться проблемами еволюції форм і методів застосування військ (сил).

Аналітичну доповідь підготовлено з використанням відкритих джерел.

УДК 355.4

Зміст

Вступ

Стратегічний вимір

Сучасний російський спосіб ведення наземної війни. Методи та інструменти

Теоретичні погляди на сучасну війну. Основні чинники, які впливатимуть на оперативне мистецтво

Перехід до батальйонних і ротних тактичних груп

Роль ракетних військ і артилерії. Перехід до безконтактних бойових дій

Роль сил спеціальних операцій та військ спецпризначення ЗС РФ

Роль десантів різних типів

Роль армійської та оперативно-тактичної авіації

Роль сучасних засобів зв'язку і обміну даними в системі управління

Роль систем РЕБ

Роль парамілітарних формувань, приватних воєнних компаній і Військ національної гвардії РФ

Висновки

Вступ

Воєнний фактор традиційно грає важливу роль у великій стратегії РФ. Сформоване протягом історії Московії/Російської імперії/СРСР гостре відчуття вразливості й перманентної небезпеки постійно штовхає Кремль до нарощування наступального воєнного потенціалу, активного застосування військового інструментарію в зовнішній політиці. При цьому агресивність трактується як захисний механізм – експансія має створити необхідну стратегічну глибину, яка гарантує ефективну оборону і виживання російської держави. З точки зору політичного керівництва РФ йдеться про таку собі активну оборону, в процесі якої не рахуються із безпековими інтересами сусідів. За цих умов збройні сили РФ та інші військові формування грають активну роль щодо створення й підтримання сфери російського впливу навколо країни.

Воєнна реформа і переозброєння військових формувань, що триває, агресія в Україні, створення нової військової інфраструктури на Кримському півострові й українсько-російському кордоні, інтенсифікація проведення підготовки військ та органів військового управління є елементами цілеспрямованої політики Росії, одною із цілей якої є збереження України в «сірій» зоні безпеки, а отже в російській сфері впливу. На переконання Кремля, демонстрація готовності за певних обставин розпочати широкомасштабну збройну агресію проти України має стримувати країни НАТО і ЄС від розвитку активних взаємин з нашою державою, а в перспективі сприяти досягненню вигідних для себе параметрів нової архітектури безпеки в Європі.

За таких умов для України важливим є активне всеосяжне дослідження основних тенденцій, які проявляються у війнах сучасної доби, особливостей воєнної політики РФ, ролі у ній військового чинника, пріоритетних напрямів розвитку російських збройних сил, форм і способів їх застосування. Таке дослідження є невід'ємною умовою забезпечення ефективної реалізації власної політики щодо захисту державного суверенітету та відновлення територіальної цілісності.

Стратегічний вимір

Основними стратегічними документами, які визначають політику РФ у сфері військового будівництва та застосування збройних сил, є Стратегія національної безпеки (грудень 2015 р.)¹ та Воєнна доктрина (грудень 2014 р.)². Ці документи дозволяють робити висновки щодо ролі і місця військового чинника в системі реалізації ключових національних інтересів.

Чинна російська Стратегія національної безпеки утверджує зростання ролі РФ у світі як головну ціль державної політики в умовах становлення багатополюсного світового порядку. При цьому стверджується про збільшення ролі військового чинника у світовій політиці на тлі загострення протистояння по периметру кордонів РФ. Окрема увага приділяється Україні, котру Росія розглядає як один із ключових

¹ Стратегія национальной безопасности Российской Федерации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_191669/61a97f7ab0f2f3757fe034d11011c763bc2e593f/

² Президент утвердил новую редакцию Военной доктрины. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

елементів антиросійської політики США/НАТО³. За таких умов наголошується на важливості ефективного військового будівництва, яке, однак, не підриватиме соціальних та економічних основ державності. Також у Стратегії національної безпеки йдеться про необхідність дій на випередження у військовій сфері. Таким чином, документ постулює важливість і пріоритетність для Російської Федерації воєнних інструментів великої стратегії. Розуміння цього особливо важливе для таких держав, як Україна, котрі, з одного боку, сприймаються Росією частиною власної сфери впливу, а з іншого – як інструмент ворожої політики проти себе. В умовах нестачі інших інструментів впливу на такі держави, як Україна, роль воєнного чинника лише зростатиме.

Чинна Воєнна доктрина РФ, хоча і з'явилася майже на рік раніше, ніж нинішня Стратегія національної безпеки, проте, повністю співвідноситься з цим документом у принципових питаннях. Воєнна доктрина також постулює зростання конфліктності у світі та, як наслідок, ролі і значення воєнного чинника в національній великій стратегії. При цьому особливе місце в переліку воєнних небезпек для РФ займають дії США і НАТО. Так само в якості небезпеки згадується наявність у сусідніх державах воєнних конфліктів⁴.

Воєнна доктрина РФ констатує зростання ролі невоєнних засобів впливу, але при цьому не принижує ролі сучасних технологій у воєнних конфліктах. Йдеться про використання високоточного ракетного озброєння, систем РЕБ, БПЛА різних типів та інших видів зброї, перш за все високоточної, для максимального ураження об'єктів на всю глибину оборони противника. Особлива увага приділяється підвищенню ефективності управління військами і зброєю, подальшій автоматизації у цій сфері. В документі також відзначається зменшення часових параметрів підготовки до ведення воєнних дій. Таким чином, незважаючи на те, що невоєнні інструменти впливу визнаються чинною Воєнною доктриною РФ як такі, що набувають дедалі більшого значення в сучасних воєнних конфліктах, воєнні засоби впливу не втрачають свого значення у великій стратегії РФ.

Після війни 2008 року проти Грузії одним із головних напрямів воєнної політики РФ стало реформування та переозброєння збройних сил країни. Це повністю відображає ключові тези чинних стратегічних документів РФ. Головною метою цієї політики є перетворення національних збройних сил на дієвий інструмент зовнішньої політики. Російсько-грузинський конфлікт продемонстрував значні недоліки та проблеми військового будівництва РФ, хоча й закінчився на вигідних для Кремля умовах.

Ключові зусилля в рамках реформування та переозброєння ЗС РФ були зосереджені зокрема на їх професіоналізації (зміна співвідношення контрактників та військовослужбовців строкової служби на користь перших) та підвищенні престижу військової служби; інтенсифікації та насиченості різноманітними формами бойової і оперативної підготовки; збільшенні в армії та на флоті частки сучасного озброєння і військової техніки; удосконаленні системи управління воєнною організацією та підвищенні ефективності її функціонування.

³ Olga Oliker. Unpacking Russia's New National Security Strategy. CSIS, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.csis.org/analysis/unpacking-russias-new-national-security-strategy>

⁴ Margarete Klein. Russia's New Military Doctrine. NATO, the United States and the «Colour Revolutions», SWP, 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2015C09_kle.pdf

За результатами проведеної за останні 10 років роботи збройні сили РФ хоч й не досягли кількісного та якісного паритету з армією США, проте, за висновками експертів таких аналітичних центрів як RAND та International Institute for Strategic Studies, значною мірою посилили свій потенціал як дієвого інструменту зовнішньої політики держави⁵ ⁶. Особливо це стосується країн, розташованих по периметру кордону РФ, які позбавлені гарантій безпеки згідно зі статтею 5 Вашингтонського договору про створення НАТО.

Проте наявність відповідного воєнного потенціалу не означає автоматичну готовність і можливість його застосувати. Так, відносно України є низка чинників, які стримують РФ від масштабного застосування проти неї військової сили. До них можна віднести неготовність брати на себе відповідальність за нові окуповані території поза Кримом та частинами Донбасу – включно з витратами на їх утримання та адміністрування. Крім того, патріотизм значної частини українського населення може створити загрозу агресору у вигляді партизанської війни при окупації ним території України – світова практика останніх 70 років не пройшла непоміченою для росіян. Варто також взяти до уваги, що потенційно можливої чисельності російської армії може виявитися недостатньою для проведення наступальних операцій, а в подальшому забезпечення окупаційного режиму, особливо в урбанізованих регіонах України. Проблеми такого характеру можуть виникнути навіть при територіальному обмеженні воєнних дій Росії лівобережною Україною та південними її регіонами⁷. За різними оцінками, на сьогодні РФ спроможна сформувати і оснастити від 146 до 215 батальйонних тактичних груп⁸. З них лише певну частину можливо задіяти проти України, оскільки існує необхідність утримувати значні військові угруповання на інших важливих для Росії стратегічних напрямках.

Кремль також не готовий ігнорувати цілком очікувану негативну реакцію російського суспільства на можливі масові жертви серед своїх військових у випадку повномасштабної збройної агресії проти України. Адже у потенціалі це може призвести до руйнівної для Росії кризової внутрішньополітичної ситуації. Як показує практика, воєнно-політичне керівництво РФ намагалось і намагається усіма можливими способами приховати від населення своєї країни втрати серед російських військовослужбовців у бойових діях на Донбасі. Навіть російська держава, далека від демократії, змушена рахуватися з реаліями так званої «постгероїчної епохи», яка передбачає прагнення до мінімізації жертв серед своїх військових⁹. Врешті-решт, можливість просування власних інтересів невійськовим чином може стримувати РФ від масованого застосування сили. Стимулювання за рахунок активних інформаційних впливів відповідних настроїв серед українського населення (втома від війни, необхідність якомога швидшого припинення конфлікту будь-якою ціною, поляризація суспільства за різними напрямками для підриву єдності та згуртованості)

⁵ Trends in Russia's Armed Forces. An Overview of Budgets and Capabilities. RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2573.html

⁶ Russia's Military Modernization: An Assessment. IISS, 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/russias-military-modernisation>

⁷ Russia's Limit of Advance. Analysis of Russian Ground Force Deployment Capabilities and Limitations. RAND, 2020, Chapter 1 Analyzing Russian Ground Forces Deployment Capability, page 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2563.html

⁸ Russian military capability in ten-year perspective – 2019. FOI (Sweden Defense Research Agency), December 2019 «Russian Armed Forces», page 29.

⁹ Эдвард Люттвак. Стратегия. Логика войны и мира. 2012, «Наступление постгероической эры», стор. 96-109.

створює сприятливі умови для реалізації російських інтересів без застосування військового інструменту примусу.

З іншого боку, починаючи з 2016 року РФ здійснює значне військове будівництво по периметру східного кордону України¹⁰. Фактично саме біля кордонів України останніми роками формується нове російське угруповання сил. З цією метою з н. п. Муліно (Нижньгородська область) у м. Вороніж було переміщено штаб 20-ї загальновійськової армії, а у Смоленській, Брянській, Белгородській і Воронежській областях були створені й почали розгортатися нові з'єднання цієї армії. У Ростовській і Волгоградській областях дислокується відтворена у 2016 році 8-а загальновійськова армія. До того ж командування цієї армії здійснює поточне керівництво 1-м і 2-м армійськими корпусами на окупованих територіях Донбасу. На території окупованого Криму в 2017 році було створено 22-й армійський корпус, який керує більшою частиною наземного угруповання РФ на півострові. Окрім нових армій, у Сухопутних військах Росії почали відновлювати з'єднання дивізійного типу. На сьогодні три з дев'яти дивізій знаходяться на кордонах з Україною – 3-я, 144-а і 150-а мотострілецькі. А ще три дивізії – 4-а танкова, 2-а і 42-а мотострілецькі – перебувають у складі інших армій Західного та Південного військового округів, у зоні відповідальності яких у т. ч. й наша держава.

Загалом, за оцінками МОУ, росіяни на кордоні України вже мають до 28 батальйонно-тактичних груп. Це угруповання дозволяє вести наступальні дії з обмеженими цілями без оголошення мобілізації¹¹. Чисельність відповідного угруповання складає 87 тисяч осіб, до 1100 одиниць танків, до 2600 бойових броньованих машин, до 1100 артилерійських систем, до 360 ракетних систем залпового вогню, 18 оперативно-тактичних ракетних комплексів. На аеродромах біля України сконцентровано 330 літаків і 230 гелікоптерів. Окремо в рамках щорічних стратегічних командно-штабних навчань і тренувань Росія відпрацьовує додаткове перекидання сил в будь-яку точку країни з подальшим створенням міжвидового угруповання для ведення широкомасштабних наступальних операцій¹².

Розміщення значного угруповання військ поблизу кордонів України дає Росії переваги в стратегічному розгортанні у разі початку повномасштабної війни, з огляду на те, що основна частина українських з'єднань базується на правобережжі. Ці початкові переваги можуть дозволити захопити ініціативу і тримати її до успішного завершення наступальної операції на Лівобережній Україні – з виходом до Дніпра, а також на півдні України – з виходом до Придністров'я та окупацією всього азово-чорноморського узбережжя України.

Як наслідок, попри низку чинників, які не стимулюють або навіть стримують Росію від проведення масштабної наземної операції по периметру спільного кордону, Україна має в своєму стратегічному плануванні виходити з найгіршого сценарію. Гіпотетична військова операція Кремля може бути спрямована не стільки на

¹⁰ Catherine Harris, Frederick W. Kagan. RUSSIA'S MILITARY POSTURE: GROUND FORCES ORDER OF BATTLE. Institute for the Study of War, March 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.understandingwar.org/report/russias-military-posture>

¹¹ Василь Короткий. 1100 російських танків і 330 бойових літаків уздовж кордону з Україною. УКРІНФОРМ, 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3055672-1100-rosijskih-tankiv-i-330-bojovih-litakiv-uzdovz-kordonu-z-ukrainou.html>

¹² Dave Johnson. VOSTOK 2018: Ten years of Russian strategic exercises and warfare preparations. NATO Review, December 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/12/20/vostok-2018-ten-years-of-russian-strategic-exercises-and-warfare-preparation/index.html>

захоплення нових територій, скільки на розгром значної частини з'єднань та підрозділів ЗС України, знищення критично важливої інфраструктури, ліквідацію економічної і соціальної основи для подальшого систематичного спротиву, що дасть можливість нав'язувати Києву свою політичну волю. Тобто, мова може йти про повторення збільшеної у кілька разів моделі російсько-грузинської війни 2008 року, яка мала на меті примушення Тбілісі до миру на російських умовах.

Сучасний російський спосіб ведення наземної війни. Методи та інструменти

Теоретичні погляди на сучасну війну. Основні чинники, які впливатимуть на оперативне мистецтво

Російська воєнна наука успадкувала від СРСР традицію всеосяжного теоретичного опрацювання проблематики змін у формах і методах ведення війн, які, у свою чергу, впливають на планування та ведення операцій. Основні висновки російські теоретики воєнної справи робили на основі аналізу бойових дій збройних сил США впродовж останніх 30 років, починаючи з війни у Перській Затоці 1990-1991 рр.

Серед основних рис сучасної війни високої інтенсивності росіяни визначають такі.

По-перше, зростання просторового розмаху одночасного ведення воєнних дій. Замість традиційного фронту, де відбувається обмін ударами, і тилу, де сили сторін перебувають у відносній безпеці, весь театр воєнних дій стає місцем одночасного ведення бойових дій^{13 14}. Цьому сприяє розвиток засобів дальнього вогневого ураження у звичайному оснащенні¹⁵. Це, у свою чергу, призводить до того, що бойові дії стають дедалі більш безконтактними. Поряд з виключно вогневим ураженням, з'являється також поняття електронно-вогневого ураження, коли до операцій залучаються війська РЕБ¹⁶.

По-друге, важливою рисою сучасної війни є зростання ролі і значення засобів розвідки, спостереження та управління¹⁷. Ці інструменти поєднуються в єдину автоматизовану систему управління та формують єдине інформаційне поле, яке дозволяє випереджати ворога при прийнятті рішень – від виявлення противника до нанесення йому вогневого ураження¹⁸. Йдеться про завоювання й утримання інформаційного домінування над супротивником. При цьому саме створення й підтримання функціонування єдиного інформаційного поля дозволяє переходити до

¹³ Кураленко С.В. Тенденции изменения характера вооруженной борьбы в военных конфликтах первой половины XXI века. Журнал «Военная Мысль», 2012, №11, стор. 40-46.

¹⁴ Чекинов С.Г. Прогнозирование тенденций военного искусства в начальном периоде XXI века. Журнал «Военная Мысль», 2010, №7, стор. 19-33.

¹⁵ Литвиненко В.И., Русанов И.П. Основные тенденции огневого поражения в современных операциях (боевых действиях). Журнал «Военная Мысль», 2014, №10, стор. 19-26.

¹⁶ Королев И.И., Павлов В.Н., Ганин А.В. Радиоэлектронно-информационная блокада — перспективный способ применения разнородных сил и средств РЕБ. Журнал «Военная Мысль», 2013, №4, стор. 16-23.

¹⁷ Долгополов А.В., Богданов С.А. Эволюция форм и способов ведения вооруженной борьбы в сетцентрических условиях. Журнал «Военная Мысль», 2011, №2, стор. 50-58

¹⁸ Долгополов А.В. Основные подходы к совершенствованию организационной структуры органов управления межвидовыми группировками войск (сил) в современных условиях ведения военных действий. Журнал «Военная Мысль», 2012, №3, стор. 34-41.

дедалі більш безконтактних бойових дій у тактичній, оперативній та стратегічній глибині¹⁹²⁰.

Третьою важливою рисою є зростання відсотка високоточних засобів ураження різних типів, які застосовуються при веденні бойових дій. Якщо під час війни 1990-1991 рр. частка високоточної зброї в операціях ЗС США та їх союзників складала лише 6%, під час війни 2003 р. цей показник збільшився до 68%. При цьому здійснюється перенесення наголосу з авіаційних ударів на удари крилатими ракетами²¹.

Загалом ці уявлення про сучасну війну знайшли своє відображення в чинній Воєнній доктрині. Саме відповідні характеристики, на думку російських військових теоретиків, є визначальними для так званої мережецентричної війни – аналогу американського Network-Centric Warfare^{22 23 24}.

Велике значення у такому типі війни має повітряно-космічний вимір, завдяки якому забезпечується інформаційне та вогневе домінування. Фактично без домінування у повітряно-космічному вимірі перемога в сучасному конфлікті неможлива²⁵. У той же час у новому типі війни втрачає своє значення кількісне домінування над противником (особливо в живій силі і бронетехніці) та кратно збільшується значення повітряного та інформаційного домінування, а також комплексного вогневого ураження. Так само в рамках мережецентричної війни відбувається вибіркове, а не тотальне вогневе ураження. Головними цілями при цьому є ключові вузли системи управління та організації оборони на вищому рівні, а не лише жива сила і техніка противника²⁶. Окрім того, ефективність проведення операції вимірюватиметься не виходом на відповідні рубежі, а захопленням вузлових точок оборони.

Російські військові визначають ще декілька важливих рис, які впливатимуть на планування і проведення операцій. Головна з них – відсутність цілісних ліній фронту через брак живої сили²⁷. Це, у свою чергу, може створити можливості для флангових ударів, проникнення в тил противника, обхід його ключових пунктів оборони, а також відкрити значно більші можливості для рейдових дій, призвести до перемішування сил як по фронту, так і в глибину, підвищити роль так званих зустрічних боїв^{28 29}. При

¹⁹ Чекинов С.Г. Богданов С.А. О характере и содержании войны нового поколения. Журнал «Военная Мысль», 2013, № 10, стор. 13-24.

²⁰ Ильин Л.Н., Ковалёв В.Г., Муратханов А.С. Ориентиры для создания вооружения и военной техники Сухопутных войск. Журнал «Военная Мысль», 2011, №4, стор. 31-35.

²¹ Ташлыков С.Л. Общие черты и некоторые особенности содержания современных военных конфликтов с участием США и их союзников. Журнал «Военная Мысль», 2010, №8, стор. 20-28.

²² Долгополов А.В., Богданов С.А., Эволюция форм и способов ведения вооруженной борьбы в сетцентрических условиях. Журнал «Военная Мысль», 2011, №2, стор. 50-58.

²³ Воробьев И.Н., Киселёв В.А. От современной тактики к тактике сетцентрических действий. Журнал «Военная Мысль», 2011, № 8, стор. 19-27.

²⁴ Воробьев И.Н., Киселёв В.А. Роль военной науки в формировании нового облика Вооруженных Сил России. Журнал «Военная Мысль», 2011, №2, стор. 40-49.

²⁵ Кураленко С.В. Тенденции изменения характера вооруженной борьбы в военных конфликтах первой половины XXI века. Журнал «Военная Мысль», 2012, №11, стор. 40-46.

²⁶ Орлов М.И. Некоторые проблемы подготовки и ведения наступательных операций в современных условиях. Журнал «Военная Мысль», 2010, №12, стор. 23-28

²⁷ Чекинов С.Г. Прогнозирование тенденций военного искусства в начальном периоде XXI века. Журнал «Военная Мысль», 2010, №7, стор. 19-33.

²⁸ Сержантов А.В., Мартофляк А.П. Анализ особенностей современных военных конфликтов. Журнал «Военная Мысль», 2011, №5, стор. 36-44.

²⁹ Орлов М.И. Некоторые проблемы подготовки и ведения наступательных операций в современных условиях», журнал «Военная Мысль», 2010, №12, стор. 23-28

цьому росіяни погоджуються, що відбувається зміна балансу в трикутнику «вогнь-маневр-удар живою силою» під час ведення бойових дій на користь перших двох³⁰. У той же час жива сила виконуватиме більше допоміжну роль, закріплюючи результати дальнього вогневого ураження і маневру. З іншого боку, росіяни говорять про збереження ролі повітряних десантів різних типів в умовах просторового розширення масштабів одночасного ведення бойових дій³¹. Так звані вертикальні охоплення пришвидшуватимуть бойові дії, дозволяючи заходити в тил ворога, підриваючи тим самим оборону противника та змушуючи його відступати.

Окрема увага приділяється так званому початковому періоду війни, коли здійснюється оперативне й стратегічне розгортання, проводяться перші операції. Росіяни доходять висновку про зростання значення рішучих дій саме в цей період. Йдеться про нанесення серії ударів, які дозволять захопити ініціативу та попередити/унеможливити ефективний перехід ворога до стану війни. По суті, вже в початковий період війни, у тому числі завдяки дальньому вогневному ураженню, закладаються основи для перемоги³². З іншого боку, перехід до активних бойових дій може відбуватися ще до завершення повного розгортання власних сил.³³

Таким чином, ідеалом, до якого прагне РФ, є швидкоплинна наземна операція з метою знищення основ для спротиву іншої сторони. Визначальними чинниками в такій операції буде спроможність дальнього вогневого ураження, безконтактні бойові дії із застосуванням високоточного озброєння, створення єдиного інформаційного поля та завоювання інформаційного домінування над противником. Російська армія буде активно експлуатувати відсутність цілісних ліній фронту для здійснення флангових ударів, вихід в тил противнику та активні рейдові дії для створення та підтримки ефекту хаосу.

Відповідні уявлення покладені в основу поточної російської доктрини ведення наземних операцій, яка щороку відпрацьовується і покращується в рамках проведення стратегічних командно-штабних навчань (СКШН). Так в рамках СКШН «Кавказ 2020» задіяні сили зосередили свою увагу на відпрацюванні наступних завдань – вогневий і радіоелектронний вплив на всю глибину побудови бойових порядків супротивника, здійснення вертикальних охоплень силами тактичних повітряних десантів, ведення бойових дій самостійно у відриві від основних сил, здійснення глибоких рейдів, охоплень і обходів³⁴.

Окрім того, прагнення РФ до швидкоплинної наземної операції можна пояснити браком підготовлених мобілізаційних ресурсів, які б дозволили швидко розгорнути нові чи доукомплектувати існуючі з'єднання. Війна 2008 року призвела до відмови від збереженої з часів СРСР системи великого мобілізаційного резерву, яка через швидкість бойових дій не відповідала вимогам часу. Відмова від кадрованих дивізій і перехід до з'єднань постійної бойової готовності, які на 2/3 формуються із

³⁰ // =

³¹ Буяновский С.А., Татеня О.С. О применении воздушных десантов в локальных войнах и вооруженных конфликтах. Журнал «Военная Мысль», 2013, №8, стор. 3-10.

³² Чекинов С.Г., Богданов С.А. Начальные периоды войн и их влияние на подготовку страны к будущей войне. Журнал «Военная Мысль», 2012, №11, стор. 14-27.

³³ Ташлыков С.Л. Общие черты и некоторые особенности содержания современных военных конфликтов с участием США и их союзников. Журнал «Военная Мысль», 2010, №8, стор. 20-28.

³⁴ Практические действия войск в ходе СКШУ «Кавказ-2020» пройдут в едином замысле общей оперативно-тактической обстановки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://structure.mil.ru/mission/practice/all/kavkaz-2020/news/more.htm?id=12315176@egNews>

бійців-контрактників, хоча й кратно посилили швидкість реакції на кризові ситуації, але й зменшили кількість підготовленого мобілізаційного ресурсу, який формують солдати строкової служби³⁵. Спроби створити нову систему резерву шляхом підписання окремих 3-річних контрактів із тими, хто пройшов строкову службу, були зроблені на основі указів президента РФ 2012-13 років³⁶. Проте мова на той час (2015-16 роки) йшла про не більш ніж 5 тисяч бійців (трохи більше чисельності однієї мотострілецької бригади), що не відповідає вимогам стратегічного мобілізаційного резерву. В 2018 році було поновлено спробу 2014-15 років створити резерв на основі підписання контрактів із солдатами і офіцерами запасу³⁷. На сьогодні відсутні дані щодо ефективності останнього етапу спроб створити професійний резерв. Проте перехід до комплектування з'єднань на 2/3 контрактниками значно зменшив потенційний пул резервістів за контрактом за останні 10 років.

З іншого боку, армія РФ на сьогодні не планує вести бойові дії відповідного масштабу та інтенсивності як в Другу світову війну, що вимагало б системи стратегічного мобілізаційного резерву. На даний момент йдеться про швидкоплинні локальні операції по периметру кордону РФ, які мають завершитися на російських умовах до початку можливого ефективного втручання сил НАТО³⁸. За цих умов в РФ пішли на ризик, відмовившись від формування стратегічного мобілізаційного резерву. Хоча це, в свою чергу, значно зменшує можливості щодо ведення активних наступальних бойових дій і окупації відповідних територій.

Перехід до батальйонних і ротних тактичних груп

Під час бойових дій на території України Росія активно вдавалася до застосування батальйонних тактичних груп (кінець серпня 2014 р., перша половина лютого 2015 р.)³⁹. Як зазначалося вище, на сьогодні збройні сили РФ, за різними оцінками, можуть сформувати від 146 до 215 батальйонних тактичних груп. Процес підготовки в сучасній російській армії демонструє, що в рамках гіпотетичної широкомасштабної війни проти України ЗС РФ найімовірніше вдаватимуться до масованого застосування батальйонних і навіть ротних тактичних груп⁴⁰.

Батальйонно-тактичні групи в армії РФ виникли доволі спонтанно. В рамках війн в Чечні в умовах браку спроможних вести бойові дії сил російське командування вдавалося до створення тимчасових зведених батальйонів на основі окремих полків^{41,42}. В рамках поточної оборонної реформи йшлося про створення на рівні

³⁵ Dave Majumdar. The Rise of Russia's Military. The National Interest, 19 June 2018, page 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nationalinterest.org/feature/the-rise-russias-military-26339?page=0%2C1>

³⁶ Michael Kofman. Russia's territorial defense battalions are finally here. Russian military Analysis Blog, 2 September 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2016/09/02/russias-territorial-defense-battalions-are-finally-here-all-two-of-them/>

³⁷ Степовой Б., Рамм А., Андреев Е. В резерв по контракту. Известия, 13 февраля 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/706732/bogdan-stepovoi-aleksei-ramm-evgenii-andreev/v-rezerv-po-kontraktu>

³⁸ Победное слово – за «царицей полей». Красная звезда, 30 сентября 2020, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://redstar.ru/pobednoe-slovo-za-tsaritsei-polej/>

³⁹ Названо тактичні групи ЗС РФ, що вторглися в Україну рік тому. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ua-news.liga.net/politics/news/nazvano_taktichn_grupi_zs_rf_shcho_vtorglisya_v_ukra_nu_r_k_tomu

⁴⁰ Батальйонные тактические группы ЮВО приступили к боевым стрельбам на полигоне в Чечне. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12272841@egNews

⁴¹ Сидоренко Е. Гурьянов Н. Батальоны вместо бригад. ВЗГЛЯД, 19 сентября 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vz.ru/society/2012/9/19/598822.html>

кожної мотострілецької бригади щонайменше однієї батальйонно-тактичної групи з контрактників із подальшим збільшенням чисельності відповідних груп до двох чи навіть трьох на кожну мотострілецьку бригаду. Також росіяни враховують останній досвід США, який показує зростання фронту наступу окремого батальйону з 5 до 10 км⁴³.

Класичне застосування з'єднань дивізійного або бригадного типу шляхом ешелонування (за досвідом Другої світової війни) зменшує ширину фронту можливого наступу/оборони, що створює значні можливості для проникнення сил ворога в тил.

Водночас ставка на окремі батальйонні та ротні тактичні групи дозволить розширити фронт наступу. В умовах відсутності суцільної лінії фронту через брак особового складу у ЗС РФ розширення фронту наступу шляхом застосування мобільних і самодостатніх у вогневому відношенні підрозділів дозволить заходити ворогу у фланги й тил, здійснюючи дальнє вогневе ураження з кількох різних напрямків, що дозволить прискорити темпи наступу.

Таким чином, збройні сили РФ на сьогодні відходять від класичного застосування з'єднань типу «дивізія» і «бригада». Замість цього буде зроблено ставку на менші, але при цьому самодостатні підрозділи типу батальйонних і ротних тактичних груп з відповідними засобами посилення включно з армійською і тактичною авіацією. Це дозволить розширити фронт наступу, а отже й сприяти швидшому оточенню і знищенню сил противника.

Роль ракетних військ і артилерії. Перехід до безконтактних бойових дій

Ще у 1980-х роках в СРСР дійшли висновку, що однією з головних особливостей бойових дій є можливість наносити конвенційні удари на більшу глибину оборони ворога без необхідності здійснювати прориви оборони з введенням сил розвитку прориву для оточення та знищення ворожих з'єднань, як це робилося в Другу світову війну^{44 45}.

Паралельно зі збільшенням глибини нанесення ударів, насичення поля бою різноманітними сенсорами прискорюватиметься процес від виявлення ворога до нанесення йому вогневого ураження. Таке поєднання сенсорів разом із системами ураження більшої потужності в СРСР отримало назву розвідувально-ударних та розвідувально-вогневих контурів⁴⁶. Прикладом такого комплексу для радянських військових теоретиків була американська система «Assault Breaker», яка зокрема поєднувала літаки Е-8С радіолокаційної системи повітряної розвідки наземних цілей та управління нанесенням ударів «JSTARS» та РСЗВ М270, дальність дії якої складає:

⁴² Russia's Military Modernization: An Assessment. The Second Chechen War: towards the Battalion Tactical Group (BTG), pages 21-22, IISS, 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/russias-military-modernisation>

⁴³ Воробьев И.Н., Киселев В.А. Направления развития тактики сетецентрических действий. Журнал «Военная Мысль», 2014, №5, стор. 10-17.

⁴⁴ Dmitry Adamsky. The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel. 2010, Soviet Military Technical Revolution, pages 25-39

⁴⁵ Andrew F. Krepinevich. The Military Technological Revolution: A Preliminary Assessment. Russian perspectives on MTR, pages 5-7, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://csbaonline.org/uploads/documents/2002.10.02-Military-Technical-Revolution.pdf>

⁴⁶ Тактика. Под редакцией В.Г. Резниченко. Глава первая «Основы современного общевойскового боя», 1987. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://militera.lib.ru/science/tactic/02.html>

до 70 км – некерованою ракетою M26; 300 км – балістичною ракетою MGM-140 ATACMS⁴⁷.

Ефективніше реалізувати інтелектуальні надбання 1980-х років Росії дозволила масова поява в процесі реформи і переозброєння, починаючи з 2009 р., розвідувальних БпЛА. Безпілотні комплекси типу «Орлан-10», «Форпост», «Элерон-10», «Тахион», «Застава» хоча й поступаються таким радянським системам як Ту-141 за дальністю роботи, проте мають одну велику перевагу – можуть передавати розвідувальні дані в режимі реального часу. Тим самим підрозділи ракетних військ та артилерії сухопутних військ, повітряно-десантних військ і морської піхоти ЗС РФ отримали надійне джерело цілевказівки. Станом на липень 2018 р., за офіційними російськими даними, у війська надійшло до 1,9 тис. розвідувальних БпЛА різних типів⁴⁸.

Ефективність поєднання сучасних розвідувальних БпЛА та систем ураження продемонстрували активні бойові дії на Донбасі впродовж 2014-2015 рр. За різними підрахунками, до 85% всіх бойових втрат серед українських підрозділів є наслідком роботи ворожої артилерії у поєднанні з розвідувальними БпЛА⁴⁹ ⁵⁰. Артилерія противника була найбільш ефективною як у знищенні бронетехніки, так і в контрбатареїній боротьбі. Так, впродовж 2014 – першої половини 2016 рр. бойові пошкодження загалом отримали 2576 одиниць бронетехніки, з яких 391 – не підлягали відновленню. З цих втрат майже 45% є наслідками роботи ворожої артилерії⁵¹. У цей же період було пошкоджено 1278 одиниць артилерійського озброєння, з яких 201 – не підлягали відновленню⁵².

На сьогодні російські підрозділи достатньо насичені розвідувальними БпЛА тактичної і частково оперативно-тактичної ланок. Практично жодне тренування (навчання) підрозділів рівня батальйону і вище не відбувається без залучення БпЛА розвідки, цілевказівки та коректування вогню артилерії⁵³.

Росія прагне збільшення глибини виявлення сил противника. З цією метою йдуть роботи над такими БпЛА, як «Форпост-Р» і «Альтиус-У», які були вперше продемонстровані у серпні 2019 року⁵⁴. Порівняно з попередниками, у цих БпЛА збільшено радіус дії, тому їх можна віднести до безпілотних комплексів оперативного

⁴⁷ Assault Breaker. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.darpa.mil/about-us/timeline/assault-breaker>

⁴⁸ В Минобороны назвали число беспилотников в российской армии. Российская газета, 7 июля 2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rg.ru/2018/07/06/reg-cfo/v-minoborony-nazvali-chislo-bespilotnikov-v-rossijskoj-armii.html>

⁴⁹ Preserving Ukraine's Independence, Resisting Russian Aggression: What the United States and NATO Must Do. Page 4, February 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/UkraineReport_February2015_FINAL.pdf

⁵⁰ Dr. Phillip A. Karber. Lessons learnt from Russo-Ukrainian War. Page 16, July 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/316122469_Karber_RUS-UKR_War_Lessons_Learned

⁵¹ ВТРАТИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У БРОНТЕХНІЦІ ПІД ЧАС АТО У 2014-2016 РОКАХ: ВПЕРШЕ ОПРИЛЮДНЕНА ДЕТАЛЬНА ОФІЦІЙНА СТАТИСТИКА. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/home-page/9497-vtraty-zbroynykh-syl-ukrayiny-u-bronetekhnitsi-pid-chas-ato-u-2014-2016-rokakh-vpereshe-oprylyudnena-detalna-ofitsiy-na-statystyka>

⁵² ВТРАТИ АРТИЛЕРІЇ ЗА ЧАС АТО: ВПЕРШЕ ОПРИЛЮДНЕНА ДЕТАЛЬНА ОФІЦІЙНА СТАТИСТИКА ВТРАТ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/index.php/home-page/9605-vtraty-artyleryi-za-chas-ato-vpereshe-oprylyudnena-detalna-ofitsiy-na-statystyka-vtrat-zbroynykh-syl-ukrayiny>

⁵³ Налет беспилотной авиации ЮВО в 2019 учебном году составил более 40 тыс. км. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12261592@egNews

⁵⁴ «Форпост-Р», «Альтиус-У» и новые возможности для армии – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://topwar.ru/162870-forpost-r-altius-u-i-novye-vozmozhnosti-dlja-armii.html>

рівня. На сьогодні підписано перший контракт на постачання 10 систем «Форпост-Р» для потреб російської армії⁵⁵.

Паралельно з насиченням російських військ розвідувальними БпЛА на озброєння надходять й інші системи виявлення та цілевказівки. Так, на сьогоднішній день всі артилерійські бригади загальновійськових армій мають на озброєнні комплекси розвідки вогневих позицій та контролю стрільби артилерії «Зоопарк-1», які спроможні виявити позиції артилерії противника для нанесення ударів у відповідь⁵⁶. Крім того, відмічено появу портативних комплексів артилерійської розвідки, таких як «Аистенок», «Кредо», «Фара», які дозволяють здійснювати розвідку місцевості, виявляти ворожі позиції та наносити по них удари артилерією⁵⁷. Для цього ж розроблено оптико-електронний комплекс «Ирония». Командування ЗС РФ насичує поле бою різноманітними сенсорами, які зменшують час з моменту виявлення до знищення сил і засобів противника. Серед них – комплекс розвідки, управління та зв'язку «Стрелец-М», який дозволяє пришвидшити процес передачі розвідувальних даних до систем ураження⁵⁸.

Незважаючи на те, що основна увага в рамках переозброєння російської армії приділяється системам розвідки і спостереження, наразі у військах триває процес заміни радянських ракетно-артилерійських систем на більш сучасні із наголосом на зменшення часу розгортання. Так, на озброєння сухопутних військ надходять РСЗВ «Торнадо-Г» і «Торнадо-С»⁵⁹, які є еволюційним розвитком радянських систем «Град» і «Смерч» відповідно. На відміну від своїх попередників «Торнадо-Г» і «Торнадо-С» мають системи автоматичної топоприв'язки, перезаряджання, а також збільшену дальність: до 40 км для «Торнадо-Г» та до 120 км – «Торнадо-С». Так, у 2019 р. завершилося переозброєння 439-ї бригади реактивної артилерії Південного ВО на системи «Торнадо-С»⁶⁰.

Крім того, у 2013 році в СВ ЗС РФ повністю відмовилися від буксованої гаубиці Д-30, яка має меншу мобільність і дальність та більший час розгортання/згортання⁶¹. Замість неї на озброєння мотострілецьких і танкових з'єднань надходять гаубиці «Мста-Б» та самохідні «Мста-С»^{62 63}. Ці системи мають більшу вогневу міць, радіус ураження і темп стрільби порівняно із самохідними артилерійськими установками «Гвоздика» та «Акация», які перебувають на озброєнні

⁵⁵ Завод УЗГА получил заказы на военные беспилотники на сумму более 30 млрд рублей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vedomosti.ru/politics/articles/2020/02/05/822344-voennie-bespilotniki>

⁵⁶ В 1-ю танковую армию поступили радиолокационные комплексы «Зоопарк» и «Аистенок». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://structure.mil.ru/structure/forces/navy/news/more.htm?id=12098658@egNews>

⁵⁷ ОАО «Научно-производственное объединение «Стрела». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.npostrela.com/upload/Almanax_PVO_e_RES_Rossee_2011.pdf

⁵⁸ Комплекс разведки, управления и связи «Стрелец». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://topwar.ru/152620-kompleks-razvedki-upravlenija-i-svjazi-strelec.html>

⁵⁹ «Торнадо-Г» и «Торнадо-С» значительно расширили возможности артиллерии РФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tvzvezda.ru/news/opk/content/201901190009-2s8b.htm>

⁶⁰ Реактивное соединение ЮВО полностью перевооружено на новейшую РСЗО «Торнадо-С». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12269538@egNews

⁶¹ Минобороны отказалось от легендарной гаубицы Д-30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/news/545693>

⁶² Артиллерийский полк общевойсковой армии ЗВО получил на вооружение первую партию модернизированных гаубиц «Мста-СМ1». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12270208@egNews

⁶³ На вооружение мотострелковой дивизии ЮВО в Ростовской области поступили 152-мм гаубицы «Мста-Б». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12284989@egNews

українських підрозділів. Таким чином, останніми роками в сухопутних військах РФ триває робота відразу за декількома напрямками, спрямована на збільшення дальності й мобільності відповідних систем ураження.

Окремо слід згадати ОТРК «Искандер-М». На сьогодні у ЗС РФ кожна загальновійськова армія має у своєму складі ракетну бригаду, озброєну зазначеними комплексами. В грудні 2019 року 448-а бригада 20-ї загальновійськової армії отримала ОТРК «Искандер-М»⁶⁴. Таким чином, завершено процес переозброєння ЗС РФ з ОТРК «Точка-У» (дальність – 120 км) на ОТРК «Искандер-М» (за останніми даними, дальність – до 650 км)⁶⁵.

Припинення дії Договору про РСМД дозволить РФ перейти до відкритого доозброєння окремих ракетних бригад загальновійськових армій новими крилатими ракетами середньої дальності 9М729 із радіусом дії 1,5-2 тисячі км. Мова може йти про щонайменше 4 самохідні пускові установки 9П701 з ракетами 9М729 для кожної ракетної бригади⁶⁶. Отже, йдеться про додатково щонайменше 16 ракет 9М729 в одному залпі в кожній бригаді. Також наявні пускові установки ОТРК «Искандер-М» можуть бути модернізовані для використання ракети 9М729. Усі ці заходи в комплексі посилять здатність РФ проводити вогневе ураження супротивника на всю глибину театру війни.

Наразі відкритим є питання щодо готовності Кремля до масованого застосування ракетного озброєння на театрі воєнних дій проти України у разі гіпотетичної великої війни. За досвідом конфлікту у Сирії (2017-2018 рр.), для знищення лише чотирьох об'єктів коаліційними військами на чолі зі США було використано понад 150 високоточних крилатих ракет різних типів з конвенційною бойовою частиною. З огляду на те, що накопичене Росією на Європейському ТВД ракетне озброєння (балістичні та крилаті ракети до ОТРК «Искандер-М», крилаті ракети «Калибр») є передусім стримуючим чинником стосовно США і НАТО, нанесення російською стороною масованих ракетних ударів по об'єктах на території України наразі вважається малоімовірним. На сьогодні російський арсенал крилатих та балістичних ракет «stand-off» нараховує лише 1300 одиниць. Значна його частина – протикорабельні крилаті ракети, не призначені для нанесення ударів по наземних об'єктах⁶⁷. Втім, не слід повністю виключати точкове використання високоточної зброї для ураження найбільш критичних ланок системи оборони країни.

Таким чином, можна зробити висновок, що російська сторона дедалі більше прагне до безконтактного бою на тактичному, оперативному-тактичному та оперативному рівнях за допомогою ефективного поєднання ракетно-артилерійського озброєння, систем розвідки та спостереження. Йдеться про перегравання гіпотетичного ворога за рахунок більшої дальності/точності власних ракетно-артилерійських систем. Типові тренування мотострілецьких і танкових з'єднань СВ РФ передбачають перш за все виявлення ворога на дальніх підступах, нанесення йому

⁶⁴ Ракетчики общевойсковой армии ЗВО вернулись в пункт постоянной дислокации после выполнения первого тактического учения с боевым применением ОТРК «Искандер-М». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12283173@egNews

⁶⁵ Баллистическая ракета комплекса «Искандер-М» упала в Казахстане, пролетев более 600 километров. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bmpd.livejournal.com/3903873.html>

⁶⁶ ОЦІНКИ ЦДАКР ПІДГОТОВКИ РФ ДО ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ. Оборонно-промисловий кур'єр, 20 липня 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://opk.com.ua/оцінки-цдакр-підготовки-рф-до-війни-пр/>

⁶⁷ Russian military capability in ten-year perspective – 2019. FOI (Sweden Defense Research Agency), December 2019, Russian Armed Forces, page 36

основного вогневого ураження на якомога більшій дистанції і лише потім введення піхоти і танкових підрозділів для завершення остаточного розгрому противника.

З іншого боку, в РФ зберігається тенденція щодо значно швидшого розвитку засобів дальнього вогневого ураження порівняно із засобами розвідки та цілевказання, що значно зменшує ефективність застосування самих засобів ураження. На практиці ця проблема спостерігається на прикладі застосування оперативно-тактичних БпЛА «Орлан-10» із дальністю не більше 120 км та ОТРК «Искандер-М» із дальністю не менше 500 км⁶⁸. Таке поєднання значно обмежує реальний потенціал ОТРК «Искандер-М» і змушує шукати альтернативні джерела цілевказання, про що докладніше йтиметься нижче.

Як наслідок, можна говорити про значні успіхи Росії з нарощування потенціалу для безконтактного бою з можливістю нанесення безпосереднього ураження на значну глибину оборони противника. Цього вдалося досягнути, перш за все, через насичення підрозділів різноманітними системами розвідки, спостереження і передачі даних на ураження в режимі реального часу. У той же час, незважаючи на появу таких сучасних комплексів як «Искандер-М», наявні у ЗС Росії системи РВіА є в більшості випадків або глибокою модернізацією радянських систем, або успадкованими від СРСР. Проте, створення нових систем розвідки і спостереження дозволило російській армії вийти на нову якість та реалізувати повніше ідею 1980-х років щодо розвідувально-ударних/розвідувально-вогневих контурів.

Можна стверджувати, що основне вогневе ураження російські війська намагатимуться нанести шляхом ефективного поєднання засобів РВіА та систем розвідки і спостереження без необхідності входити в безпосередній зоровий контакт з противником. Україні в такому разі слід звернути особливу увагу на питання ефективної контрбатареїної боротьби, що буде ключовим для підвищення живучості наших військ та можливості завдати відчутних втрат ворогу.

Роль сил спеціальних операцій та військ спецпризначення ЗС РФ

У гіпотетичному широкомасштабному наземному воєнному конфлікті високої інтенсивності формуванням спецпризначення і силам спеціальних операцій ЗС РФ відводиться одна із ключових ролей. Наразі до складу кожного військового округу входить дві бригади спецпризначення. Загалом їх вісім чисельністю до 1,5-2 тис. військовослужбовців кожна. Крім того, до складу ЗС РФ входять 25 окремих полк СпП (Ставрополь) та 45 окрема бригада СпП (Кубінка) повітрянодесантних військ.

Спецназ є також у складі усіх 4-х флотів ВМФ Росії і Каспійської флотилії. Це 13 загонів спеціального призначення з боротьби з підводними диверсійними силами і засобами (ПДСЗ). 102-й загін дислокується у Севастополі. Основним їх завданням є захист корабельних з'єднань і берегових споруд від диверсійних дій. Разом з тим, вони можуть залучатися й до проведення диверсій проти кораблів противника та берегової інфраструктури. Крім них є також морські розвідувальні пункти, підпорядковані Головному управлінню Генштабу збройних сил Росії (по одному в зоні відповідальності кожного із 4-х флотів). Вони призначені як для диверсійних дій,

⁶⁸ В Астраханской области артиллеристы Южного и Восточного военных округов нанесли массированный ракетный удар. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12305611%40egNews&fbclid=IwAR3DaSushaD2qTb3-iv0x6V_4bxldKGMNfdgZXW6cJ6WSd2gUMXTMTmO1zE

так і ведення розвідки у прибережних водах і на березі. Основними об'єктами диверсійних дій бойових пловців МРП є: великі надводні кораблі, підводні човни у місцях їх базування, причальні й гідротехнічні споруди портів. Ними можуть бути й ракетні комплекси, заводи, аеродроми, командні пункти, радіолокаційні станції, вузли зв'язку та інші важливі об'єкти, розміщені на узбережжі.

В 2013 році було прийнято рішення про створення Сил спеціальних операцій як окремого формування в складі збройних сил РФ. Таке рішення можна трактувати як визнання недостатності потенціалу з'єднань і підрозділів СпП на поточному етапі для виконання всього спектру можливих завдань⁶⁹. Сили спеціальних операцій розглядаються вищим військовим керівництвом РФ як потужний асиметричний інструмент ведення війни, який поряд із класичними функціями може також залучатися до організації на території противника незаконних збройних формувань⁷⁰. На сьогодні у складі ССО ЗС РФ є три центри підготовки – «Сенеж», «Кубінка» і центр на тимчасово окупованій території АР Крим⁷¹. Загальна чисельність особового складу всіх формувань СпП і ССО ЗС РФ – щонайменше 17-18 тис.⁷²

Також у загальновійськових і танкових арміях СВ РФ триває створення окремих рот спеціального призначення, які будуть озброєні тими ж самими системами, що й бійці окремих бригад СпП військових округів⁷³. Окрім того, функції спеціальної розвідки на тактичному рівні покладаються на роти глибинної розвідки окремих розвідувальних батальйонів лінійних дивізій і бригад.

На озброєння бригад СпП надходять броневих автомобілів сімейств «Тигр» і «Тайфун», наявність яких має компенсувати брак таких засобів мобільності як транспортні гелікоптери⁷⁵. Масоване постачання цих типів машин має на меті посилити мобільність і дальність дії підрозділів СпП. Їх завданням можуть бути рейдові дії в тактичній та оперативній глибині противника, збирання необхідних розвідувальних даних тощо. Саме рейдові дії визначаються російськими військовими теоретиками як важлива складова сучасних локальних війн і воєнних конфліктів⁷⁶. Відсутність цільної лінії фронту створює додаткові можливості для спецпризначенців для інфільтрації через лінію фронту у тил противника. Підрозділи СпП озброєні сучасними системами зв'язку, портативними засобами розвідки типу «Соболятник»

⁶⁹ Russia's Military Modernization: An Assessment. The formation of the Special Operations Forces. Page 82, IISS, 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/russias-military-modernisation>

⁷⁰ Герасимов В. Ценность науки в предвидении. Военно-промышленный курьер, 26 февраля 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.vpk-news.ru/articles/14632>

⁷¹ Михайлов А. В Крыму будут готовить боевых дайверов. В учебном центре на мысе Херсонес будут обучать не только водолазов-спасателей, но и спецназовцев. Известия, 29 марта 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/news/607781>

⁷² Mark Galeotti. Russian Political War. Moving Beyond the Hybrid. 2019, Special forces. Special mission. Pages 73-75

⁷³ Общевойсковая армия на западе России усилена подразделением спецназа. Интерфакс-АВН, 30 июня 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=534138&lang=RU>

⁷⁴ Спецназ ЮВО отрабатывает способы беспарашютного десантирования в преддверии международного учения «Дружба-2019». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12252195@egNews

⁷⁵ На вооружение соединения специального назначения ЮВО на Кубани поступили модернизированные броневые автомобили «Тигр-М». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12285345@egNews

⁷⁶ С.А. Батюшкин. Подготовка и ведение боевых действий в локальных войнах и вооруженных конфликтах. 2017, Рейдовые действия в локальной войне (вооружённом конфликте). Стр. 178-181.

або «Ирония», БПЛА типу «Элерон» для ведення розвідки, оперативного виявлення підрозділів противника до входження з ними у зоровий/вогневий контакт⁷⁷.

Легке озброєння бійців СпП робить їх малоприсадибними у відкритому бойовому зіткненні зі значними силами противника. Проте це компенсується ефектом неочікуваності й можливістю обирати цілі для атаки⁷⁸. В рамках рейдових дій в тилу російські підрозділи СпП та ССО виконуватимуть класичні функції – від диверсій проти командної ланки противника, боротьби з його логістичною системою до виконання розвідувальних завдань. Наразі ці питання активно відпрацьовуються з'єднаннями СпП військових округів під час тренувань⁷⁹. Окремо слід відзначити роль підрозділів СпП та ССО у видачі цілевказівок для засобів РВіА: координат штабів та пунктів управління, маршрутів пересування та місць зосередження ОВТ в тилу тощо⁸⁰.

Незважаючи на те, що командування ЗС РФ прагне до масового впровадження у війська технічних засобів і систем оперативної й навіть стратегічної розвідки, наразі цей процес перебуває на початковій стадії. Тому підрозділи СпП і ССО, поряд з класичними функціями, виконуватимуть завдання з отримання розвідданих для нанесення ударів високоточною зброєю та уточнення їх результатів. При цьому брак високоточних засобів ураження компенсуватиметься нападами підрозділів СпП і ССО на критичні об'єкти системи оборони противника в оперативній та стратегічній глибині оборони. Мета таких дій – дезорієнтація противника, внесення хаосу в систему його управління на кшталт того, що спостерігалось у радянській армії наприкінці червня 1941 р. на західному стратегічному напрямку в результаті успішних дій нацистських диверсантів.

Відома низка прикладів застосування спецпризначенців і сил спеціальних операцій ЗС РФ протягом останніх років. Йдеться про участь в операції з окупації Криму і в активних бойових діях на Донбасі⁸¹. В останньому випадку спецпризначенці серед іншого супроводжували батальйонно-тактичні групи ЗС РФ, які наприкінці серпня 2014 року зайшли на територію Донбасу, забезпечуючи основні сили необхідними розвідувальними даними⁸². Також відомо про окремі випадки активного застосування ССО РФ в рамках операції в Сирії. В цьому конфлікті бійці ССО найбільш активно виконували завдання ведення розвідки в тилу противника, видаючи цілевказання для нанесення авіаційних і артилерійських ударів⁸³.

⁷⁷ Спецназ ЦВО осваивает многофункциональный комплекс наблюдения «Ирония». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12010553@egNews

⁷⁸ Mark Galeotti. Russian Political War. Moving Beyond the Hybrid. 2019, Special forces. Special mission, pages 73-75.

⁷⁹ Спецназ ЮВО в горах Кубани провел учения в глубоком тылу условного противника. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12258614@egNews

⁸⁰ Спецназ ЦВО отработал противодействие террористам в ходе совместного тактико-специального учения в Узбекистане. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/organizations/more.htm?id=12264805@egNews

⁸¹ Заблоцький В. Як РФ застосовує ССО проти України. Defense Express, 20 червня 2020. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://defence-ua.com/army_and_war/jak_rf_zastosovuje_sso_proti_ukrajini-1017.html

⁸² Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні-вересні 2014 року. Міністерство оборони України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mil.gov.ua/content/other/anliz_rf.pdf?fbclid=IwAR3tDFt9ri6kfcfcmf6-Xda4HKz9V7DjavidU7tYaiWEEnbtk5kSo9yLiPDI

⁸³ Бовдунов А. Наследники спецназа: какие задачи стоят перед российскими Силами специальных операций в Сирии. RT, 22 сентября 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://russian.rt.com/world/article/432798-sily-specialnyh-operacij-rossiya-siriya-ss0>

Роль десантів різних типів

З 2019 р. у Південному ВО активно експериментують з ідеєю масованого застосування тактичних десантів на рівні мотострілецьких з'єднань⁸⁴. На сьогодні цей досвід розповсюджується й на інші округи. Його суть полягає у створенні перед основними наступаючими силами передових загонів із завданням ослабити оборону противника, відволікти його увагу, завдати неочікуваних ударів та створити плацдарми для подальшого просування основних сил. Їх дії забезпечують транспортно-бойові вертольоти Мі-8 (до 300 од.), прикриття яких здійснюють ударні вертольоти Мі-24/Мі-35 (до 200 од.), Мі-28Н (90 од.) та Ка-52 (120 од.)⁸⁵. Таким чином, відбувається активне перенесення відповідного досвіду, який вперше активно застосували в рамках війни в Афганістані, де провідну роль в тактичних десантах відігравали повітряно-десантні війська⁸⁶.

Паралельно з експериментом щодо масового впровадження тактичних десантів за участі військ лінійних з'єднань, командування ЗС Росії і надалі розглядає важливим елементом своїх операцій повітрянодесантні війська. Зокрема, у 2019 році в рамках СКШН «Центр-2019» вперше у сучасній історії Росії було десантовано парашутно-десантний полк у повному складі⁸⁷. Востаннє десантування відповідного масштабу відбулося в рамках СКШН «Запад-81». Зазначене демонструє, що цей рід військ продовжує грати вагомую роль у планах щодо проведення наземних операцій. Загалом же впродовж минулих років повітрянодесантні війська ЗС РФ брали участь у щонайменше трьох великих навчаннях – в липні і вересні 2019 р. та у березні 2020 р.⁸⁸

⁸⁹ Показовим є також те, що під час двох з цих масштабних заходів десантування сил ПДВ здійснювалося в окупованому Криму. В рамках СКШН «Кавказ-2020» відбулося відпрацювання створення так званого «мобільного ешелону». Йдеться про висадку в тилу умовного противника до 2-х тисяч бійців повітряно-десантних військ за допомогою транспортних літаків так і армійської авіації. Відповідний мобільний ешелон мав забезпечити відбиття контратаки противника і таким чином пришвидшити темпи наступу власних сил.

Головною проблемою є брак засобів мобільності – транспортної авіації і гелікоптерів. Так, для десантування полку в рамках СКШН «Центр-2019» було задіяно більшу частину наявного парку літаків Іл-76 – 71 зі 110. Оскільки десантно-штурмові та повітрянодесантні дивізії ПДВ ЗС РФ мають у своєму складі по два-три полки, командування вимушене шукати інші способи десантування. У 2018-2020 рр. проводились експерименти щодо залучення транспортних вертольотів Мі-26 (під прикриттям ударних вертольотів) для перекидання в тил противника гаубиць Д-30,

⁸⁴ Воздушный тактический десант ЮВО выполнил спецзадачи в рамках двустороннего РТУ под Волгоградом. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12280740@egNews

⁸⁵ Храмушин А. Лучше разнотипность чем дефицит. Армейскую авиацию необходимо вернуть сухопутным войскам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/forces/2020-03-12/3_1085_aviation.html

⁸⁶ С.А. Батюшкин. Подготовка и ведение боевых действий в локальных войнах и вооруженных конфликтах. 2017, Особенности применения формирований воздушно-десантных войск. Стр. 224-225

⁸⁷ Полк ВДВ впервые десантировался в полном составе и с техникой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/923900/2019-09-21/polk-vdv-vpervye-desantirovalsia-v-polnom-sostave-i-s-tehnikoi>

⁸⁸ Более 2,4 тыс. российских десантников высадились в восточной части Крыма – командование. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.krymr.com/a/news-russia-uchenia-v-krymu-rossijskie-desantniki-vysadilis-v-krymu/30049017.html>

⁸⁹ Командно-штабное учение ВДВ России в Крыму. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://structure.mil.ru/mission/practice/all/more.htm?id=12115131@egNews>

багі з ПТРК та особового складу⁹⁰. Між тим, на сьогодні у ЗС РФ кількість боєготових вертольотів Мі-26 не перевищує 30 од., що обмежує можливості десантування таким способом.

Отже, роль десантів різних типів при проведенні широкомасштабної наземної операції є значною. Такі дії дозволяють обходити сильні сторони оборони противника, здійснюючи прориви та забезпечуючи просування основних сил наступу. РФ продовжує традицію СРСР щодо збереження значення десанту, який вперше було застосовано у 1930-х рр. як один з інструментів реалізації концепції «глибокої операції». Російські військові теоретики також вбачають збереження значної ролі цього роду військ на прикладі успішних дій американських десантних підрозділів з вертикального охоплення сил противника під час конфлікту у Перській Затоці у 1990-1991 рр. При цьому найбільш доцільним вважається комбіноване застосування тактичних десантів мотострілецьких підрозділів і повітряно-десантних військ із задіянням вертольотів Мі-8 під прикриттям ударних вертольотів. У зв'язку з недостатньою кількістю літаків ВТА Іл-76 чисельний склад десанту ПДВ може бути на рівні роти-батальйону.

Брак авіаційних засобів транспортування (літаків і вертольотів) змушує російське військове керівництво орієнтувати з'єднання ПДВ на виконання невластивих їм завдань – участі у наземних наступальних/оборонних боях, що вимагає значного вогневого посилення поряд з класичним застосуванням ними БМД⁹¹. З цією метою у 2018 р. у штат з'єднань ПДВ у Західному та Південному ВО були введені окремі танкові батальйони.

На основі експерименту, який проводився в рамках СКШН «Восток-2018» за участю 31-ї десантно-штурмової бригади⁹², було прийнято рішення про оперативне підпорядкування з'єднанням ПДВ для підвищення їх мобільності частин армійської авіації (транспортних і ударних вертольотів). Однак таке рішення викликає сумнів у його обґрунтованості, адже при цьому значно обмежуються можливості виконання значної кількості інших завдань армійською авіацією, які зокрема стосуються безпосередньої підтримки і забезпечення бойових дій сухопутних військ з повітря.

Роль армійської та оперативно-тактичної авіації

Ефективне застосування під час війни у Перській затоці 1990-1991 рр. армійської авіації СВ США, а саме ударних вертольотів АН-64 «Араче» з керованим ракетним озброєнням, пройшло непоміченим російським командуванням⁹³. З того часу повітряно-космічні сили РФ намагаються повторити американський досвід з масованого розгортання ударної армійської авіації, яка може

⁹⁰ Вертолет Ми-26 армейской авиации ЦВО перебросил военную технику в район проведения маневров «Восток-2018». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12195208@egNews

⁹¹ Michael Kofman. Rethinking the Structure and Role of Russia's Airborne Forces. 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2019/01/30/rethinking-the-structure-and-role-of-russias-airborne-forces/>

⁹² Крецул Р., Рамм А., Валентинов К. АРМИЯ ВДВойне сильнее: воздушно-десантные войска получают собственную авиацию. Известия, 17 февраля 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iz.ru/832149/roman-kretcul-aleksei-ramm/vdvoine-silnei-vozdushno-desantnye-voiska-poluchat-sobstvennuu-aviatciuu>

⁹³ Будник А.С. ОПЫТ ПРИМЕНЕНИЯ ВЕРТОЛЕТОВ АРМЕЙСКОЙ АВИАЦИИ В ЛОКАЛЬНЫХ ВОЙНАХ И ВООРУЖЕННЫХ КОНФЛИКТАХ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vm.ric.mil.ru/Stati/item/117185/>

здавати ударів керованими ракетами дальністю до 10 км⁹⁴. З цією метою було розроблено та налагоджено серійне виробництво вертольотів Ка-50/52 та Мі-28Н/НМ.

Перевагою ударної армійської авіації є можливість пройти непоміченим нижче радіогоризонту більшості систем ППО, у т.ч. з використанням особливостей рельєфу місцевості, для здійснення удару по противнику з неочікуваного напрямку.

Значна частина сучасної ударної армійської авіації ЗС РФ сконцентрована у Південному та Західному ВО, в зоні відповідальності яких знаходиться Україна. Йдеться про 88 з 90 вертольотів Мі-28Н та щонайменше 46 з 120 вертольотів Ка-52. Це є одним із свідчень наявності агресивних планів Росії стосовно нашої держави. У разі розв'язування широкомасштабної агресії Росія спроможна буде активно застосувати ударну армійську авіацію для забезпечення бойових дій наступаючих наземних сил. На сьогодні підписано контракт на виробництво для ЗС РФ до 2027 року 98 вертольотів Мі-28НМ та готується контракт на постачання 114 вертольотів Ка-52М^{95 96}.

Головним пріоритетом минулорічної діяльності повітряно-космічних сил, до складу яких, окрім армійської, входить також і оперативно-тактична авіація, було відпрацювання спільних дій з наземними підрозділами. По суті йдеться про виконання нею ролі засобу забезпечення бойових дій батальйонних та ротних тактичних груп з повітря. Оперативно-тактична авіація РФ, як інструмент вогневої підтримки сухопутних військ, ефективно продемонструвала себе під час бойових дій у Сирії в 2015-2017 рр.⁹⁷

Втім, надходження у війська таких літаків, як Су-30СМ, Су-34 і Су-35С, не супроводжується процесом накопичення достатньої кількості високоточних боєприпасів до них з потенціалом «stand-off». Показовим є те, що російська оперативно-тактична авіація використовує в якості основного озброєння некеровані авіаційні ракети (НАРи) типу С-8 і С-13 та некеровані бомби типу ФАБ⁹⁸. Це значно обмежує ефективність її застосування при збільшенні висоти польоту та змушує максимально наблизитися до цілі для кращого нанесення ударів. Тому, якщо будуть залучатися сучасні тактичні винишувачі та бомбардувальники, вони теж в основному будуть застосовувати НАРи і ФАБи, що демонструється в ході військових навчань і тренувань⁹⁹. Подібна ж тенденція спостерігається і в сучасній ударній армійській авіації – на вертольотах Мі-28Н та Ка-52 розміщуються контейнери для стрільби НАРами. При цьому даних про використання керованого ракетного озброєння ударними вертольотами під час заходів бойової підготовки практично немає. За

⁹⁴ Малышев Н.И., Королев И.И., Павлов В.Н. Роль и место армейской авиации в современных операциях. Журнал «Военная Мысль», 2014, №3, стор. 34-38.

⁹⁵ Минобороны РФ получит 98 новых вертолетов Ми-28НМ до конца 2027 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rg.ru/2019/06/27/reg-ufo/minoborony-rf-poluchit-98-novyh-vertoletov-mi-28nm-do-konca-2027-goda.html>

⁹⁶ В 2020 году планируется заключение контракта на 114 вертолетов Ка-52М. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bmpd.livejournal.com/3657639.html>

⁹⁷ Douglas Barrie. Russian Aerospace Forces reform and its Syrian role: the view from Moscow. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iiss.org/blogs/military-balance/2018/12/russian-aerospace-reform-syria>

⁹⁸ Летчики авиаполка ЮВО израсходовали более 2,5 тыс. управляемых авиационных средств поражения в 2019 году. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://structure.mil.ru/structure/forces/vks/news/more.htm?id=12268950@egNews>

⁹⁹ Налетанность летчиков ЮВО увеличилась на 15% по сравнению с прошлым годом и составила более 24 тыс. часов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12305167@egNews

наявністю високоточних авіаційних засобів ураження Росія, порівняно з провідними державами НАТО, нині знаходиться на рівні 90-х років минулого століття.

Хоча армійська й оперативно-тактична авіація ЗС РФ відіграватимуть допоміжну роль у наступальних діях порівняно з РВіА, нехтувати нею, як демонструє досвід бойових дій у Сирії, не можна. Росія намагається повторити американський досвід з отримання сучасного ударного вертольота та прагне забезпечити ефективну взаємодію наступаючих наземних підрозділів з оперативно-тактичною авіацією. З іншого боку, використання як ударною армійською, так і оперативно-тактичною авіацією некерованих боєприпасів значно обмежує їх можливості за межами зони ураження армійських засобів ППО. Так, під час конфліктів в Афганістані та Чечні, де противники СРСР/РФ у якості засобів ППО мали лише ПЗРК, втрати армійської авіації були значними – було втрачено до 155 вертольотів Мі-24¹⁰⁰.

Роль сучасних засобів зв'язку і обміну даними в системі управління

Збільшення географічного розмаху бойових дій, необхідність враховувати дедалі більше елементів під час планування та проведення операцій, потреба робити це швидше, ніж противник, роблять системи зв'язку і обміну даними одним із ключових елементів в системах управління військами як на тактичному, так і оперативному та стратегічному рівнях. Ефективні засоби зв'язку і обміну даними є технічною основою якісної системи управління, яка забезпечує достатній рівень керованості власними силами. Керованість у свою чергу визначається вищими військовим керівництвом РФ як одна з головних передумов домінування на полі бою майбутнього.

Роль ефективних засобів зв'язку і обміну даними важлива щонайменше у двох площинах¹⁰¹. З одного боку, необхідним є створення на їх основі власної ефективної системи управління, яка забезпечить раціональне використання наявних ресурсів, необхідний рівень керованості з'єднаннями та частинами, гарантуватиме коротший, ніж у противника, цикл від виявлення ворожих сил до нанесення вогневого ураження, тобто гарантує максимальний ефект синергії від застосування наявних сил. З іншого боку, боротьба з системами управління військами противника дозволить зменшити керованість його армії та, як наслідок, ефективність опору. Саме по цих двох напрямках наразі працює російська армія.

Значна увага приділяється забезпеченню керованості власних сил. Конфлікт із Грузією у серпні 2008 р. продемонстрував як відсутність сучасних захищених систем зв'язку (особливо на тактичному рівні), так і проблеми з координацією діяльності підрозділів різних родів військ¹⁰².

Основні зусилля РФ у посиленні керованості власних збройних сил були спрямовані на реалізацію двох основних завдань. Перш за все, було скорочено

¹⁰⁰ Александр Храмушин. Лучше разнотипность чем дефицит. Армейскую авиацию необходимо вернуть сухопутным войскам. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/forces/2020-03-12/3_1085_aviation.html

¹⁰¹ Andrew Marshall. Some thoughts on military revolution – Second Version. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stacks.stanford.edu/file/druid:yx275qm3713/yx275qm3713.pdf>

¹⁰² The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition. Appendixes, C4ISR, page 157, RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3099.html

кількість командних ланок та відсторонено від безпосереднього управління військами командування видів і родів військ. Це було зроблено шляхом переформування шести військових округів у чотири та створення на їх базі оперативно-стратегічних командувань, які відповідають за застосування майже всіх наявних сил на території округу на відповідному стратегічному напрямку. Крім того, в рамках округів було вибудовано чітку триступеневу модель управління за схемою «округ-армія-бригада/дивізія». Другим напрямом роботи є насичення підрозділів сучасними засобами зв'язку та обміну інформацією різних типів і рівнів. Насамперед це стосується тактичної ланки, яка була практично позбавлена сучасних засобів зв'язку у 2008 році.

На сьогодні у бригади управління окремих загальновійськових армій та округів надходять нові системи типу АПЕ-5, які забезпечують захищений зв'язок на рівні округ-армія-бригада¹⁰³. Постачаються системи різних типів, які дублюють один одного для забезпечення безперебійності зв'язку. У війська надходять нові радіостанції тактичної ланки типу Р-187Р1Е «Азарт», які є стійкими до впливу на їх роботу засобів РЕБ противника¹⁰⁴. Крім того, бригади управління загальновійськових армій та округів відпрацьовують створення єдиної вертикалі управління в разі потреби. В грудні 2019 р. такі тренування були проведені у загальновійськових арміях Південного та Західного ВО^{105 106}.

Поряд з постачанням нових систем зв'язку у ЗС РФ впроваджуються автоматизовані системи управління, такі як «Акація-М» для СВ (оперативно-стратегічний рівень) та «Андромеда» для ПДВ (оперативно-тактичний рівень)^{107 108}. Перспективним напрямом роботи є впровадження у війська Єдиної системи управління тактичної ланки (ЄСУ ТЛ) виробництва компанії «Созвездие» (в грудні 2018 р. МО РФ підписано контракт на розробку та постачання її у війська до 2027 року). Особливість ЄСУ ТЛ – можливість управління всіма підсистемами, які є важливими під час ведення сучасної війни¹⁰⁹. В рамках СКІШН «Центр-2019» досліджувалась можливість застосування елементів штучного інтелекту в автоматизованих системах управління військами. Зазначене підкреслює, що російська армія намагається йти в ногу з часом у цьому питанні¹¹⁰. Застосування штучного

¹⁰³ Связисты ЮВО на Северном Кавказе получили новейшие мобильные пункты управления. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12272620@egNews

¹⁰⁴ Танкисты ЗВО получили радиостанции шестого поколения «Азарт». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://structure.mil.ru/mission/fight_against_terrorism/news/more.htm?id=12239733@egNews

¹⁰⁵ Связисты соединения управления ЮВО в Северной Осетии провели командно-штабное учение. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12274988@egNews

¹⁰⁶ Связисты гвардейской танковой армии ЗВО развернули единую систему связи в ходе тренировки на полигонах в пяти регионах России. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12266560@egNews

¹⁰⁷ Подразделения общевойсковой армии ЗВО почти полностью оснастили новейшими образцами техники связи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12201373@egNews

¹⁰⁸ На учении «Запад-2017» связисты ВДВ обеспечивают пункты управления связью на расстоянии до 2 тыс. км. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12142502@egNews

¹⁰⁹ Министерство обороны России заключило контракт на поставку единой системы управления войсками ЕСУ ТЗ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bmpd.livejournal.com/3467547.html>

¹¹⁰ Roger McDermott. Moscow Showcases Breakthrough in Automated Command and Control. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jamestown.org/program/moscow-showcases-breakthrough-in-automated-command-and-control/>

інтелекту дозволить зменшити час на опрацювання інформації, збільшити обсяг інформації для аналізу і, як наслідок, випередити противника у циклі прийняття рішень.

На сьогодні метою РФ у сфері забезпечення керованості своїх військ є створення до середини 2020-х років єдиної системи передачі даних та обміну інформацією між всіма видами і родами військ на всіх рівнях¹¹¹.

Незважаючи на надходження на озброєння сучасних систем зв'язку, а також скорочення вертикалі управління, відкритим залишається питання, наскільки успішно російська армія досягне цілі щодо створення єдиної системи передачі даних та обміну інформацією в умовах, коли окремі роди військ продовжують зберігати власні системи передачі даних та обробки інформації. Крім того, більшість російських військових експертів скептично ставляться до того, наскільки ефективно вдасться об'єднати всі системи розвідки, цілевказівки та управління в єдину систему через технологічні обмеження¹¹².

Роль систем РЕБ

Іншим важливим напрямом роботи ЗС РФ є розвиток систем РЕБ різних типів для послаблення ефективності роботи систем зв'язку і обміну даними противника. Росія продовжує традиції СРСР, де системи РЕБ сприймалися як потужний асиметричний інструмент забезпечення сприятливих умов ведення війни, який дозволяє нівелювати технічні переваги противника. У 2017 р. на цьому наголосив начальник ГШ ЗС РФ В. Герасимов. На його думку, саме системи РЕБ дозволяють зменшити керованість сил противника, а від цього на сьогодні значною мірою залежить успіх у війні¹¹³.

У рамках воєнної реформи та переозброєння ЗС РФ впродовж останніх 10-ти років значна увага приділялася системам РЕБ. Їх розвиток здійснювався за двома основними напрямками. Перший – це зведення наявних систем РЕБ в окремі з'єднання, частини та підрозділи у складі, відповідно, військових округів, загальновійськових армій та дивізій/бригад¹¹⁴. Так, на сьогодні кожен військовий округ має окрему бригаду РЕБ, кожна загальновійськова армія – батальйон РЕБ, а кожна бригада – рота РЕБ. Другий напрям – технічне переоснащення з'єднань, частин та підрозділів РЕБ. За підрахунками експертів американського дослідницького центру RAND, щороку Росія витрачає до 450 млн. доларів на переозброєння військ РЕБ¹¹⁵.

Сучасні російські системи РЕБ за їх функціональним призначенням можна поділити на декілька видів: комплекси протидії повітряним системам виявлення і

¹¹¹ The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition. Appendixes, C4ISR, page 169, RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3099.html

¹¹² Раскин А.В., Пеляк В.С. Концепция сетецентрической войны: за и против. Журнал «Военная Мысль», 2012, №7, стор. 14-21.

¹¹³ The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition. Appendixes, Russian Electronic Warfare, page 200, RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3099.html

¹¹⁴ Roger N. McDermott. Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025. Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum, pages 5-8, September 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf

¹¹⁵ The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition. Appendixes, Russian Electronic Warfare, page 196, RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3099.html

спостереження («Красуха-2», «Красуха-4», «Москва-1»); комплекси придушення систем управління («Мурманск-БН», Р-330Ж «Житель», «Борисоглебск-2»); комплекси придушення систем зв'язку GSM («Леер-3»); комплекси боротьби з БПЛА («Красуха-4», «Шиповник-Аэро»)¹¹⁶.

Засоби РЕБ розподіляються залежно від потужності і дальності роботи. Більш потужні – «Красуха-2/4», «Леер-3», «Житель» – знаходяться на озброєнні окремих бригад та батальйонів РЕБ. У той же час в окремих ротах РЕБ використовуються менш потужні – «Борисоглебск-2», «Ртуть-БМ» (придушення радіокерованих фугасів). Крім створення завод у системі управління противника, комплекси РЕБ можуть виявляти місця роботи систем зв'язку противника, по яких можна завдавати ударів авіацією або артилерією¹¹⁷.

Практично всю лінійку сучасних систем РЕБ було протестовано в бойових умовах на Сході України¹¹⁸. Так, під час бойових дій у районі м. Іловайськ російськими підрозділами використовувалися комплекси РЕБ «Леер-3», «Ртуть-БМ», «Шиповник-Аэро», «Красуха-2», «Борисоглебск-2»¹¹⁹. У районі м. Дебальцево використовувався комплекс Р-330Ж «Житель». Американські експерти вважають, що саме активна фаза боїв на Донбасі була головним для Росії тестовим майданчиком щодо застосування нових систем РЕБ. Їх активне використання триває й після підписання Мінських угод. Лише у 2016-2018 рр. Україна втратила значну кількість БПЛА і квадрокоптерів різних типів внаслідок роботи по них російських комплексів РЕБ, які перешкоджають навігаційній системі GPS¹²⁰.

Роль парамілітарних формувань, приватних воєнних компаній і Військ національної гвардії РФ

У практиці проведення РФ локальних за масштабом воєнних кампаній поряд із застосуванням регулярних військових частин і підрозділів фіксується залучення різних парамілітарних формувань та приватних воєнних компаній.

Парамілітарні формування на кшталт різних козачих і проімперських організацій активно використовувалися РФ вже на початкових етапах агресії проти України навесні 2014 року¹²¹. Такі формування активно залучалися також до захоплення адміністративних будівель у Донецькій і Луганській областях¹²². З одного

¹¹⁶ The Future of the Russian Military. Russia's Ground Combat Capabilities and Implications for U.S.-Russia Competition. Appendixes, Russian Electronic Warfare, pages 192-93, RAND, 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3099.html

¹¹⁷ Анатолий Цыганок. Связь и навигационное обеспечение в войнах и конфликтах XXI века. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/wars/2020-02-28/1_1083_communication.html

¹¹⁸ Російські засоби РЕБ у бойових діях на Донбасі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://informnapalm.org/ua/rosijski-zasoby-reb-na-donbasi/>

¹¹⁹ Roger N. McDermott. Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025. Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum, pages 26-28, September 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf

¹²⁰ JOSEPH TREVITHICK. Ukrainian Officer Details Russian Electronic Warfare Tactics Including Radio "Virus". – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thedrive.com/the-war-zone/30741/ukrainian-officer-details-russian-electronic-warfare-tactics-including-radio-virus>

¹²¹ Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine. The Separatists, pages 55-60, RAND, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1498.html

¹²² Vladimir Socor. Pro-Russia Paramilitaries Seize Ground in Eastern Ukraine Ahead of International Negotiations. Eurasia Daily Monitor, 16 April 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jamestown.org/program/pro-russia-paramilitaries-seize-ground-in-eastern-ukraine-ahead-of-international-negotiations/>

боку, парамілітарні формування дозволяли РФ створювати картинку масовості і природності проросійських виступів, а з іншого – дозволяли зберігати видимість відсутності безпосереднього втручання російської держави у конфлікт. Таким чином, виникав ефект гібридного впливу – з одного боку був відповідний інструмент тиску на Україну, а з іншого РФ могла заперечувати своє безпосереднє керівництво відповідними формуваннями.

Проте парамілітарні формування виявилися доволі складними в управлінні і не завжди достатньо ефективними в досягненні кінцевих цілей¹²³. Окрім того, початок активної фази АТО в липні 2014 року змістив фокус уваги з різних гібридних дій, на кшталт захоплення і утримання адміністративних будівель, на необхідність вести загальновійськовий бій. Як наслідок, РФ була змушена дедалі більше залучати власні регулярні військові формування, а також створювати незаконні військові формування на базі людських ресурсів тимчасово окупованих районів Донбасу. Роль парамілітарних формувань при цьому швидко почала відходити на другий план.

В умовах переходу ситуації на Донбасі до фази інтенсивних бойових дій зростає також потреба у найманцях з відповідною військовою підготовкою. Їх рекрутингом в основному займалися російські приватні воєнні компанії (ПВК). Окрім рекрутингу, ПВК виконували широке коло завдань – від обслуговування військової техніки і озброєння, ведення розвідки до безпосередньої участі у бойових діях. Схід України став для них своєрідним тренувальним майданчиком для опрацювання концепції своєї участі в локальних збройних конфліктах.

Початок історії створення в Росії приватних військових компаній більшість дослідників схильна датувати 2013 роком¹²⁴. Воєнний конфлікт на сході України став для них першим серйозним випробовуванням. За даними СБУ, зокрема російська ПВК «Вагнер» брала участь у боях за Луганський аеропорт та була причетна до збиття українського Іл-76, відмітилася в боях за Дебальцевський виступ¹²⁵. Участь у бойових діях на території України брали не менше 270 бійців цієї компанії. Всього в ПВК Вагнер може бути до 5 тисяч бійців.

Географія діяльності російських ПВК постійно розширюється. Зокрема вони в останні роки брали активну участь в бойових діях у Сирії і Лівії, активізувалися у низці африканських країн (ЦАР, Судан).

Використання приватних військових компаній дає РФ низку переваг¹²⁶. Перш за все, залучення підготовлених бійців, які не належать до регулярних військових формувань, дозволяє Москві заперечувати свою безпосередню участь у конфлікті. По-друге, загибель бійців ПВК в бойових діях не викликає такого суспільного резонансу, як загибель бійців регулярної армії. Таким чином, ПВК дозволяють вести активну воєнну політику в умовах «постгеройчної» епохи. Проте підготовка бійців ПВК до ведення бойових дій високої інтенсивності може вимагати безпосередньої участі держави – насамперед у частині виділення військових полігонів для підготовки, надання озброєння і військової техніки, її обслуговування і всебічного

¹²³ Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine. Russia's Operational Shortcomings, pages 67-70, RAND, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1498.html

¹²⁴ Частная армия для президента: история самого деликатного поручения Евгения Пригожина. The Bell, 29 января 2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thebell.io/41889-2>

¹²⁵ СБУ: Група Вагнера причетна до катастрофи Іл-76 на Донбасі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/10/7/7157613/>

¹²⁶ Sutyagin I., Bronk J. Russia's New Ground Forces: Capabilities, Limitations and Implications for International Security. Private Military Companies, pages 115-117, RUSI, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rusi.org/publication/whitehall-papers/russias-new-ground-forces-capabilities-limitations-and-implications>

забезпечення. Така допомога ПВК з боку держави не дозволяє на певному етапі ескалації воєнного конфлікту приховувати безпосередню участь РФ у ньому.

Важлива роль у реалізації воєнної політики РФ належить військам національної гвардії (ВНГ). Це державна воєнна організація чисельністю понад 340 тисяч осіб, призначенням якої є підтримання порядку всередині країни. За своїм воєнним потенціалом її характеризують як «другу армію» РФ. Окрім стрілецької зброї, ВНГ мають значну кількість важкого озброєння, серед якого бронеавтомобілі, бронетранспортери та бойові машини піхоти; патрульні та протидиверсійні катери; артилерійські системи великих калібрів; військово-транспортні літаки; транспортно-бойові та бойові вертольоти тощо. Відомі випадки залучення ВНГ РФ до конфліктів за межами Росії, у тому числі на Донбасі. Йдеться зокрема про участь Окремої дивізії оперативного призначення імені Ф.Е. Дзержинського у ліквідації банд бойовиків, які не підкорялися так званому «керівництву» псевдореспублік Донбасу¹²⁷. Цей факт приводить до висновку, що у випадку повномасштабної агресії проти України ВНГ РФ можуть залучатися до підтримання окупаційного порядку на захоплених територіях, боротьби з військами територіальної оборони України та рухом опору. Законодавство Росії цього не виключає¹²⁸.

Висновки

З вищевикладеного можна зробити декілька важливих висновків.

Перший. Росії вдалося напрацювати цілісну і доволі несуперечливу ієрархію взаємопов'язаних ідей щодо ролі збройних сил у національній стратегії. На рівні доктринальних документів чітко визначено місце армії в системі забезпечення національних інтересів. Враховано особливості сучасних воєнних конфліктів, в яких поєднуються воєнні і невоєнні форми та способи боротьби. Детально проаналізовано ключові чинники, які впливають на планування і проведення операцій. На основі цього розроблено та апробовано нові форми операцій, способи застосування в них сил і засобів. Таким чином, напрацьовано єдину систему поглядів на армію і воєнні конфлікти на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях.

Другий. Російська армія намагається максимально враховувати сучасні тенденції ведення воєнного конфлікту. Слід відзначити певні успіхи у забезпеченні здатності ведення безконтактних бойових дій та дальнього вогневого ураження шляхом ефективного поєднання сенсорів поля бою та ракетно-артилерійських/авіаційних засобів ураження. Відбувається зміна наголосу в трикутнику «вогень-маневр-удар силами» на перші два чинники під час підготовки до проведення операцій. Порівняно з війною в Грузії у 2008 р. російська армія посилила власну керованість шляхом організаційних змін та постачання у війська сучасних систем зв'язку і обміну даними. Паралельно нарощується потенціал військ РЕБ для зменшення керованості сил противника з метою забезпечення інформаційного домінування на полі бою.

¹²⁷ Боевики расстреляли российских военных, которые стояли заградотрядом у Дебальцево – разведка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukraine/events/boeviki-rasstrelyali-rossiyskih-voennyh-kotorye-stoyali-zagradotryadom-u-debalcevo-razvedka-42060.html>

¹²⁸ Указ Президента Российской Федерации от 30.09.2016 № 510 «О Федеральной службе войск национальной гвардии Российской Федерации». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201610040002?index=0>

Третій. Організація та процес навчання у військах свідчать про підготовку до проведення операцій в умовах відсутності цілісної лінії фронту. Сили спеціальних операцій та підрозділи спецпризначення готуються до активних рейдових дій в тилу противника. Для вертикального охоплення сил противника застосовуватиметься десант – зі складу як ПДВ та морської піхоти, так і мотострілецьких з'єднань. Перехід до батальйонних та ротних тактичних груп як основних бойових одиниць є додатковим свідченням підготовки до війни в умовах браку особового складу. Паралельно триває розбудова військової інфраструктури на кордоні з Україною, яка має забезпечити перевагу російським збройним силам у стратегічному розгортанні.

Поряд із традиційними підходами, РФ намагається розвивати/застосовувати і нетрадиційні інструменти воєнної політики щодо сусідів – парамілітарні формування і приватні воєнні компанії. Перевагою таких інструментів є можливість заперечувати безпосередню російську присутність та участь у конфліктах. Жертви серед парамілітарних формувань і ПВК не викликають такого суспільного резонансу, як втрати серед бійців регулярної армії. З іншого боку, нетрадиційні інструменти можуть виявитися менш ефективними, коли йдеться про необхідність вести бойові дії високої інтенсивності проти підготовленої і оснащеної армії противника.

Разом з тим, незважаючи на наявні успіхи РФ у військовому будівництві після серпневої війни 2008 року, слід зауважити, що російська армія і на сьогодні є далекою від досягнення всіх критеріїв для успішної участі у сучасних воєнних конфліктах. Так, Росія має проблеми з накопиченням ракетного озброєння, а також високоточних боєприпасів для армійської та оперативно-тактичної авіації. Причина полягає зокрема у фінансових обмеженнях, незважаючи на наявність відповідних розробок. Тому безконтактні бойові дії на оперативну і стратегічну глибину, масоване використання високоточних боєприпасів є і надалі більше прагненням, ніж реальністю для російських ЗС.

Також є проблеми з досягненням Росією інформаційного домінування на полі бою. Незважаючи на наявність значної кількості сенсорів та покращення керованості військ, ведення бойових дій в режимі реального часу при максимальному використанні штучного інтелекту також є більше метою, ніж реальністю. Наступний етап – спроможність всіх сенсорів і систем ураження обмінюватися даними в режимі реального часу при підключенні штучного інтелекту – може виявитися непідйомним завданням для російської армії через технічні обмеження, у т. ч. завдяки західним санкціям.

Втім, попри всі ці обмеження та проблеми, російська армія після війни проти Грузії у процесі реформування та переозброєння значно наростила потенціал для ведення повномасштабних бойових дій високої інтенсивності. ЗС РФ стали більш ефективним інструментом національної великої стратегії – зокрема це стосується суміжних країн, які позбавлені гарантій безпеки на кшталт статті 5 Вашингтонського договору про створення НАТО. Як наслідок, російська армія разом з іншими формуваннями на сьогодні може ефективно виконати ключову функцію великої стратегії РФ щодо України – шляхом демонстрації спроможності військового потенціалу до ескалації стримувати держави НАТО і ЄС від розвитку більш тісних взаємин з нашою державою. Це може сприяти збереженню України у сірій зоні безпеки навіть без необхідності нової локальної чи повномасштабної агресії.

Наукове видання

БЕЛЕСКОВ
Микола Миколайович

**СУЧАСНИЙ РОСІЙСЬКИЙ СПОСІБ ВЕДЕННЯ ВІЙНИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ І ПРАКТИЧНЕ НАПОВНЕННЯ**

Аналітична доповідь